

Praktische handvaten voor leerkrachten om de scholarisatie van Roma-leerlingen te verbeteren

Koen Geurts

*Stafmedewerker Roma en Woonwagengebwooners
Regionaal Integratiecentrum Foyer Brussel*

Ten gevolge van eeuwenlange discriminatie en marginalisatie van Roma heeft er zich een diep wantrouwen genesteld ten aanzien van de burgermaatschappij. Het onderwijs als instelling en opvoedingsmodel, vertegenwoordigt deze burgermaatschappij. De relatie tussen Roma en de school is om deze en andere redenen niet evident.

Nochtans kunnen deze moeilijkheden overwonnen worden door bruggen te slaan. Als we de scholarisatie van Roma willen verbeteren, bestaat de belangrijkste uitdaging eruit om ervoor te zorgen dat school een **positieve ervaring** wordt voor de leerlingen, maar even goed voor de ouders. Hieronder behandelen we hoe de school en haar personeel hier concreet kan toe bijdragen.

Tenslotte bespreken we enkele principes die toelaten om op een meer adequate manier met Roma-families te werken.

I. ERVOOR ZORGEN DAT ROMA GRAAG NAAR SCHOOL BLIJVEN KOMEN

Wanneer school een positieve ervaring wordt, is er meer kans dat interne motivatie voor onderwijs zich spontaan ontwikkelt.

a) Band tussen school en thuismilieu versterken

Het is van groot belang dat er een **rechtstreekse** relatie tot stand komt tussen de school en de ouders. Dit vergt een pro-actieve inzet van het schoolteam. Het kernwoord hierbij is vertrouwen scheppen. Dit kan op verschillende manieren:

- Af en toe een **huisbezoek** bij de leerlingen die het moeilijk hebben, toont een duidelijk engagement van de school naar de families. Hiervoor zou er bij het schoolpersoneel **structureel meer tijd** moeten worden vrijgemaakt.
- Evenzeer moet geprobeerd worden om de ouders zoveel mogelijk op school te krijgen: bij rapportuitreikingen, informatieve momenten, oudervergaderingen, schoolfeesten e.d. is het heel belangrijk om speciaal te investeren in het **mobiliseren van de Roma-ouders**. Dit gebeurt best **mondeling** door rechtstreeks contact (briefjes of agenda's worden niet vaak gelezen). Dit kan telefonisch of per huisbezoek.
- Op het begin van het schooljaar kan er een **startvergadering** gehouden voor de Roma-ouders om alle belangrijke informatie eens duidelijk op een rijtje te zetten en kennis te maken met het hele schoolteam, al dan niet met inschakeling van een Roma-bemiddelaar.

- Ook kan **participatie** van Roma-ouders gestimuleerd worden bij **schoolfeesten** of mondiale dagen op school. Er kan nagegaan worden welke competenties er aanwezig zijn bij de ouders die gevaloriseerd kunnen worden (muzikanten, gastronomie, ...).
- Sommige scholen organiseren **taal- of alfabetisatielessen** voor ouders op de school. Door de taal aan te leren rond schoolse gebeurtenissen (agenda, schoolreglement begrijpen, ...) worden ouders meer betrokken bij het onderwijs van hun kinderen.
- In een schoolje in Molenbeek was er een **Roma-moedergroep** actief die wekelijks samenkwam om van gedachten te wisselen en zich te informeren over thema's die hen rechtstreeks aanbelangden (Hoe een activiteit als zelfstandige uitvoeren? Hoe energieverbruik beheersen? ...).

b) Interculturele competenties schoolpersoneel vergroten

Wil men efficiënter kunnen samenwerken met families van diverse culturele achtergronden, zal men ook meer cultuurgevoelig moeten gaan communiceren.

Contact school - ouder

- Het eerste contact met de school, tijdens de **inschrijving**, vormt voor Roma de cruciale eerste indruk. Om misverstanden te vermijden is het een must om ervoor te zorgen dat er iemand kan **vertalen** indien nodig.
- Mensen uit een andere sociale of culturele achtergrond hebben ook specifieke behoeften en verwachtingen naar de school toe. Hiervoor begrip tonen en er daadwerkelijk mee rekening houden, schept vertrouwen. Zo voelen Roma-ouders zich, omwille van gebrek aan kennis en ervaring maar ook omwille van de spanning met de *gadjé*-wereld, vaak erg onzeker. Men is bijgevolg minder geïnteresseerd in het pedagogische project, maar des te meer in de **omstandigheden** waarin hun kind terecht komt, de goede behandeling die het kind te beurt zal vallen en vooral de veiligheid. Het is dan aan de persoon van de directie of het secretariaat die hen ontvangt om hen **op hun gemak te stellen** en die onzekerheid weg te werken. Een **rondleiding** in de school en de klas, een **persoonlijke kennismaking** met de leerkracht e.d. kunnen daar zeker bij helpen.
- Achteraf blijven ouders meestal met veel vragen zitten, die ze niet altijd durfden te stellen. De persoon die de inschrijving verricht, heeft bijgevolg de belangrijke taak om extra moeite te doen om **voldoende informatie te geven** over het functioneren, het schoolreglement, het reilen en zeilen in de klas, activiteiten enz. Van belang hierbij is dat men checkt of de ouders het echt wel begrepen hebben en dat men met voldoende geduld deze informatie herhaalt indien nodig.
- Negatieve ervaringen met pestgedrag of onveiligheid hebben Roma-ouders al vaker aangezet om hun kind terug te trekken uit de school. Consequent en **effectief optreden** hiertegen en dit duidelijk communiceren, is de beste garantie op vertrouwen vanwege de ouders.
- Men moet **niet steeds op problemen wachten** om contact met de ouders te hebben. Positieve contacten zijn erg noodzakelijk.

Contact leerkracht - leerling

- De motivatie en goede integratie van leerlingen hangen in aanzienlijke mate af van de **persoonlijke attitude** van de leraar zelf. Leerkrachten met een vast **geloof in de mogelijkheden** van de leerlingen zullen bij hen meer motivatie en zelfzekerheid creëren.
- **Kennis over de situatie van Roma** heeft meestal een positieve invloed op de houding van leerkrachten tegenover Roma. Deze laatste appreciëren het ten zeerste wanneer een *gadjo* betrokkenheid of interesse toont in hun cultuur en specifieke situatie.

Interculturele communicatie

- Om een bewuste en open vorm van communicatie te onderhouden met culturen waarmee men niet vertrouwd is, is het belangrijk dat in de leerkrachtenopleiding en vormingen voldoende aandacht wordt besteedt aan **competenties rond interculturele communicatie en leren omgaan met diversiteit**.
- Daarnaast bewijzen **vormingssessies** gegeven door Roma-werkingen hun nut om meer en juister inzicht en begrip te verwerven **omtrent de cultuur, logica en gevoeligheden** bij Roma. Bepaalde gedragingen en reacties van Roma zullen veel beter gekaderd kunnen worden, zodat spanningen afnemen en meer wederzijds begrip kan ontstaan. Dit komt de efficiëntie van de samenwerking met Roma-families ten goede.

c) Aangepaste onderwijsmethodes

Om het inhoudelijke schoolaanbod voor kinderen én ouders aantrekkelijker te maken, zal er meer afstemming moeten plaatsvinden op de instrumentele en intellectuele vaardigheden die kinderen met een dergelijke achtergrond bezitten. Daarbij kan nagegaan worden welke opleidingen daarbij versterkend zijn voor identiteit en zelfwaardegevoel.

Leren vanuit ervaringen

- Ervaringsgericht onderwijs biedt methodes die toelaten om adequaat in te spelen op de beleveniswereld van (Roma-)leerlingen. Het gebruik van **eigen ervaringen als uitgangspunt** voor een leerproces, past perfect bij hun ontheoretische, praktische en pragmatische ingesteldheid: interactieve methoden, de lesthema's materieel de klas binnenbrengen en tastbaar maken, getuigen of professionals uitnodigen in de klas, ervaringen opdoen buiten de schoolmuren, individuele ervaringsweken en stages organiseren (bijv. in een fabriek of een winkel laten meedraaien)...
- Anderzijds zal een didactische aanpak slechts succes hebben wanneer ze een **klare structuur biedt en coherent** is (ook in de secundaire school). Hierbij moeten grenzen afgetast en onderhandeld worden.

Leren in groep met persoonlijke omkadering

- Socialisatie van Roma-kinderen gebeurt thuis in groep. **Groepsgebonden leermethodes** zijn voor hen dan ook natuurlijker dan methodes gericht op het individu: samen hardop lezen, samen oefeningen of werkstukken maken e.d.
- Hierbij dient ook aandacht te gaan naar de **ontwikkeling van positieve relaties tussen de leerlingen**. Er kan nagegaan worden in welke mate **oudere leerlingen** niet kunnen worden betrokken bij bepaalde leermomenten in de klas.
- Leerlingen met een erg moeizame schoolcarrière hebben ook nood aan **persoonlijke omkadering en begeleiding**. Dit is mogelijk wanneer er in kleinere groepen kan gewerkt worden.

Motivatiesysteem met beloningen

- Methodes waarbij de leerlingen gemotiveerd worden aan de hand van een creatief puntensysteem dat leidt tot een beloning, hebben al vaak hun diensten bewezen, ook bij Roma-jongeren.

Linken met eigen cultuur

In scholen met een multicultureel publiek is het logisch dat ook de lesinhoud wordt aangepast en afgestemd op deze leefwerelden. Dit draagt bij tot het doorbreken van clichés, correcte beeldvorming en de ontwikkeling van een meer positieve identiteit.

- Er kan **extra aandacht** geschonken worden aan aspecten die gelinkt zijn aan de **cultuur en situatie van Roma**, zoals bijv. in de geschiedenislessen uitweiden over de Holocaust, in de muzieklessen uitleg geven over belangrijke Roma-muzikanten (Django Reinhardt, Gypsy Kings e.d.), informeren over bekende personages met Roma-roots (acteurs zoals Charlie Chaplin, Yul Brynner, Michael Caine, Natalie Wood, voetballer Eric Cantona, enz.).
- Thema's die **tastbaar** in de klas gebracht worden (getuigenis van een **Roma-ouder**, muzikant, ...) zullen nog meer effect teweegbrengen.

II. ERVOOR ZORGEN DAT ROMA-KINDEREN TENMINSTE NAAR SCHOOL KOMEN

Het garanderen dat ouders hun kinderen in een school inschrijven en ze er effectief naar blijven toesturen, valt deels buiten de opdracht van de school zelf. Indien dit niet spontaan gebeurt, kunnen pull- en pushfactoren aangewend worden. Vaak blijkt dit nodig om interne motivatie de kans te geven zich te ontwikkelen.

a) Pull-factoren om de school aantrekkelijk te maken

Door de aantrekkingskracht van de school te vergroten, gaan kinderen en families zich meer aan de school hechten.

- **Materiële voordelen** kunnen voorzien worden, die beantwoorden aan rechtstreekse behoeften (gratis schoolmateriaal, schoolmaaltijden,

vervoersabonnement, gebruik van douches of wasmachines, ...). Dit kan in afspraak met lokale partners.

- Schoolexterne kosten zoals sportactiviteiten, excursies, turnkledij, toneelbezoek, verplichte tijdschriften, ... kunnen zwaar wegen voor gezinnen die niet in aanmerking komen voor schooltoelages of -premies. Gemeentes kunnen **schoolfondsen** ondersteunen die dergelijke extra kosten opvangen.

b) Push-factoren om de leerplicht af te dwingen

Voor leerplichtige kinderen die nergens in een school zijn ingeschreven of problematisch spijbelgedrag vertonen, dient de leerplicht te kunnen worden afgedwongen. Hiervoor is in de eerste plaats een wettelijk kader nodig dat consequente en pro-actieve toeleiding naar onderwijs regelt en controle en opvolging van de leerplicht garandeert.

- Vooreerst dient een sociale aanpak in het werk gesteld te worden om leerplichtproblemen aan te pakken. Dit kan door een samenwerking van het CLB met bemiddelaars die vat en impact hebben op de Roma-gemeenschap.
- Bij herhaalde spijbelproblemen kan overgegaan worden tot een formalisatie van afspraken en gedragsveranderingen aan de hand van schoolcontracten.
- Bij manifeste onwil moet de school uiteindelijk kunnen terugvallen op een efficiënte stok achter de deur vanuit de dienst jeugd en gezin van de lokale politie, het comité bijzondere jeugdzorg en de jeugdrechtbank.
- Het onderwijs kan als partner in een multi-disciplinair overleg deelnemen om een integrale aanpak te bewerkstelligen en versnippering tegen te gaan.

III. AANDACHTSPUNTEN BIJ HET WERKEN MET ROMA

Het is goed dat scholen, maar ook andere maatschappelijke instellingen zich bewust zijn van specifieke gevoeligheden die bepalend kunnen zijn voor een goede integratie van Roma(-leerlingen). Op die manier kan het schoolpersoneel zelf al een hele stap zetten in de goede richting.

Vanuit de ervaring van de Dienst Roma van de Foyer in Brussel menen we volgende aandachtspunten naar voor te kunnen schuiven.

a) Verzorg je communicatie

- Absolute voorwaarde om een vruchtbare samenwerking met Roma op gang te brengen, is een **degelijke communicatiestrategie** in ruime zin, zowel op school- als op klasniveau, naar de ouders én de leerlingen zelf. Het voornaamste doel is het tot stand brengen van een **vertrouwensrelatie**.
- Communicatie via agenda's of briefjes werkt niet bij mensen die geen schriftelijke cultuur hebben en vaak analfabeet zijn. Belangrijke boodschappen dienen **verbaal** gegeven te worden (aan schoolpoort, telefonisch of per huisbezoek).

- Een absolute must is dat bij de contacten met de ouders het taalprobleem overwonnen wordt, desnoods met een **vertaler** of indien mogelijk een bemiddelaar.
- Belangrijk is dat er tijd kan gemaakt worden voor **persoonlijk en informeel contact**, waarbij discretie wordt gegarandeerd.
- Roma richten zich vooral naar personen waarin ze **vertrouwen** stellen. Als er op school **iemand van het personeel** hun taal spreekt of extra kennis van hun milieu heeft, is het aangewezen om bepaalde contacten via deze weg te laten verlopen.
- De school dient zich bewust te zijn dat Roma vanuit hun achtergrond en inherent wantrouwen gevoelig zijn voor de basiswetmatigheden van goede communicatie en relatievorming: **respect** tonen, beleefdheid, geduld, humor (!) en diplomatie.
- Denk eraan **positie- en rolgericht** te communiceren: bepaalde boodschappen hebben meer effect of gewicht wanneer ze vanuit de juiste functie worden gegeven (directeur , leerkracht, ...). Ook naar de familie toe dient aandacht besteed te worden aan de rol en positie van zowel de vader als de moeder met elk hun eigen verantwoordelijkheden en aandeel in beslissingen.
- Ook de **plaats** van communicatie is functioneel. Bepaalde boodschappen komen beter over in het bureau van de directie, andere dan weer in het vertrouwde thuismilieu.
- Te directe of **te persoonsgerichte communicatie** valt te vermijden indien de kans bestaat dat dit leidt tot gezichtsverlies.

b) Geef voldoende informatie

- Heel wat moeilijkheden zijn te wijten aan een (wederzijds) gebrek aan informatie. Dit kan vermeden worden door hieraan extra aandacht te besteden, boodschappen te **herhalen** en te checken of het ook effectief begrepen is.
- Vanaf het begin dienen **wederzijdse verwachtingen en grenzen** zoveel mogelijk verduidelijkt te worden om achteraf misverstanden en frustraties te vermijden.
- Ook dient een bevattelijk **kader** weergegeven te worden waarin eventueel verschillende waarden van thuis- en schoolcultuur een duidelijke plaats krijgen.

c) Toon betrokkenheid

- Belangrijk is dat er positief contact is tussen school en familie, ook **zonder problematische aanleiding**.
- Inspanningen dienen erkend te worden. **Positieve feedback** heeft vaak meer effect dan herhaalde terechtwijzingen.
- Het vertrouwen en daardoor ook de samenwerking met een familie wordt versterkt wanneer je praktisch van nut kan zijn door een **concreet antwoord** te bieden op bepaalde alledaagse problemen. Hierbij is het ontzettend belangrijk je grenzen te bewaken.

d) Stel je eigen verwachtingen bij

- Wees **realistisch over haalbare resultaten** ten aanzien van de leerling en/of familie. Vaak is de achtergrondsituatie, ervaring en levensparcours zodanig

verschillend van de gemiddelde leerling, dat kleine succesjes reeds bijzonder belangrijke stappen zijn in de goede richting.

e) Maak bewust over de realiteit

- Families in een preciaire situatie klampen zich vast aan sprankeltjes hoop (ook valse). Het is ieders taak om mensen ook **bewust te maken van beperkingen** van het systeem en hen vooral over realistische perspectieven te doen nadenken.
- Leerlingen dienen duidelijk en snel **geconfronteerd** te worden met de gevolgen van onaanvaardbaar gedrag.
- Ook ouders dienen geconfronteerd te worden met **eigen verantwoordelijkheden en plichten** als ouder, burger, lid van de Roma-gemeenschap, ...

f) Wees duidelijk en consequent

- Over het schoolreglement en niet onderhandelbare afspraken moet vanaf het begin **strikte duidelijkheid** zijn en gecommuniceerd worden. Daar waar nodig kunnen afspraken meer officieel gemaakt worden door bijv. in een contract te gieten.
- Deze vastgelegde regels dienen dan ook kordaat, **consequent en coherent** opgevolgd te worden en best kort op de bal. Het voortdurend bewaken van grenzen leidt ook tot meer respect.
- Het schoolteam dient op één lijn te staan betreffende de overeengekomen regels. De directie dient vanuit haar positie een **hiërarchische ruggesteun** te waarborgen ten aanzien van het personeel én de bemiddelaar.

g) Sta onderhandeling toe

- Bij Roma, als vroegere ambachtslui en (vaak) huidige 'commerçanten', staat goed kunnen onderhandelen en grenzen aftasten hoog aangeschreven. Het compromis dat echter uit onderhandelingen voortvloeit, geeft **wederzijdse verantwoordelijkheden**. Sta er dus op dat ze nagekomen worden. Ook de school moet haar afspraken nakomen. Wanneer dit gebeurt krijg je respect en dus medewerking.
- Belangrijk is dat er een relatie in twee richtingen tot stand komt. Dit kan door de familie in een vragende positie te zetten, en het principe '**voor wat hoort wat**' te hanteren. Hiervoor dient de school argumenten te hanteren die beantwoorden aan hun behoeften (bijv. "uw kind zit warm en droog op school" of "terwijl uw kind op school zit, heb jij de handen vrij voor zaken"). Dit kan ook aan de hand van materiële voordelen (warme maaltijden, schoolmateriaal, ...). Deze argumenten zijn het pasmunt waarvan optimaal gebruikt kan gemaakt worden om de families binnen het schoolkader te krijgen. In die zin dient hulp in het algemeen steeds zeer strikt geconditioneerd te worden.

h) Bevorder zelfredzaamheid

- In plaats van Roma te beschouwen als sukkelaars of slachtoffers is het veel meer aangewezen om zich te richten op het **ontwikkelen van vaardigheden en potenties** (empowerment).
- Hierbij dient men bij elke actie aan te sturen op **zelfstandigheid** en uiteindelijk zelfredzaamheid.
- Afhankelijkheid creëren is **uit den boze**. Met betutteling oogst je geen respect, enkel maar meer claimgedrag.
- In die zin kunnen ouders op school bijv. gestimuleerd worden om taal- of alfabetisatielessen te volgen.